

ӨОЖ 37.017.4

М.Ө. Насимов^{1*}, Б.М. Шаймерденова²¹«Болашақ» университеті, Қазақстан, Қызылорда қ.²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*E-mail: nasimov_m@mail.ru

Патриотизм қазіргі қоғамдағы ұлттық сана мен бірліктің іргесі ретінде

Аңдатпа. Қоғамның барлық салаларының дамуы, саяси-экономикалық үрдістердің сәтті жүзеге асуына, жүргізіліп жатқан реформалармен қатар, ұлттық сана мен патриоттық сезімнің қалыптасуына байланысты болып келеді. Нарықтық қатынастар заманы болғанмен, әлемнің барлық елдерінде патриотизмді қалыптастыру мәселесіне басым назар аударылады. Осыған байланысты бүгінгі күні әрбір мемлекеттің алдында негізгі міндет патриотизмді қалыптастыру белгілерін және жолдарын анықтау болып табылады. Ал патриотизмді ұлттық сана мен бірліктің іргесі ретінде қарастыру, мемлекеттік саясаттың барлық салаларына қатысты бағыттталып, жүзеге асуы қажет.

Түйін сөздер: патриотизм, ұлттық сана, саясат, қоғам, саяси тұрақтылық, саяси идеология.

Бүгінгі таңда патриотизмді қалыптастыру мәселесін зерттеу, қазіргі қоғамның дамуы үшін, теориялық және тәжірибелік маңызды екеніне күмән жоқ. Өйткені ол қоғамның бүгінгісі мен келешегін анықтайтын қозғаушы және біріктіруші факторлар қатарына жатады. Патриотизм мәселесімен терең тамырлас, құрамдас болып, байланысты дамитын ұғымдар Отан, ана тіл, жер, ұлттық мәдениет, ұлттық идея, ар-намыс, ұлттық мүдделер және т.б. жатады. Қазіргі таңдағы қоғамдық, саяси-экономикалық ахуалдың адам факторынан, рухани дамуымыздың маңыздылыққа ие болып отырған өзекті мәселелердің бірі – қоғамда патриотизмді қалыптастыру болып табылады. Азаматтарды отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеу, қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде кең көлемде дамуына, ана тілімізді арындай сақтауға, ел бірлігін нығайтуға атсалысу негізгі мәселелердің қатарына жатады. Елдің рухын көтеру, ұлттық мақтаныш сезімін оята білу, отансүйгіштік, ұлтжандылық, елжандылық сынды қасиет қалыптастыру – тәуелсіз мемлекетіміздің дамуы үшін айрықша маңызды мәселе болып отыр.

Патриотизм – (гректің *patre* – Отан) қоғамдық және адамгершілік принципі [1]. Ресейлік ғалым В.В. Макаров: «Патриотизм кез келген саяси, әлеуметтік, этникалық топтық ғасырлар бойына тұтастығын қамтитын құбылыс», – деп көрсеткен болатын.

Патриотизм – азаматқа мінездеме беретін негізгі қасиеттерінің бірі болып табылады. Бұл әлеуметтік күрделі құбылыс тек қоғамдық сананың шегін ғана көрсетіп қана қоймай, қоғамның өмір сүруінің және дамуының негізгі қайнар көзі болып табылады. Патриотизм азаматтардың ұлттық сана сезімінің жалпы және ажырамас бөлігі болып, қоғамның рухани құндылықтарының қалыптасуына негіз болады.

Патриотизм – көпқырлы күрделі түсінік. Ата-бабалардан қалған мәдени-тарихи құндылықтарды сақтап, мемлекет азаматтарының заманға сай болып жатқан өзгерістерге бейім болып, өзінің туған елі, Отанның гүлденуіне бар күшін салып, ұлтының, халықтың тілін, мемлекеттік төл нышандарын, ділін құрметтеп, қастерлеу.

Жалпы алғанда патриотизм бұл Отанына, туған жеріне деген асқақтаған, шынайы сүйіспеншілігі. Патриотизм көптеген ұлы жеңістердің және жетістіктердің себепшісі болған. Патриотизмді адам құндылықтарының ең жоғары сатысына қоятыны кездейсоқ емес.

Патриоттық идеялар бұқара халықтың санасына ықпал жасаған кезде көптеген ұлы және прогрессивті дамудың жетекші себебі ретінде болған. Патриотизм мемлекетті қиын және ыдыраудан көптеген халықтарды сақтаған болатын. Қазіргі әлемдегі жаһандану процесін еске алатын болсақ, патриотизм мәні бүкіл әлемде артуда.

Қазіргі Ресейдегі патриоттар оны еңбек негізінде дамытуға тырысады. Сондықтан патриотизм және социализмнің бір-бірімен қалай үйлесетіні туралы сұрақтар туындайды. Қоғамдық-саяси бағытталу ретінде патриотизм социализм сияқты прогрессивті бағыт болып табылады. Бірақ патриотизм социализмге қарағанда ертерек тарих сахнасында пайда болды. Ол Қытайда, Египетте, Вавилонда, Грецияда, Римде бірінші көне өркениеттердің пайда болу уақытымен бірге өз бастауын алады. В.И. Ленин патриотизмнің тудырушы себептерге тек мемлекет және оның шекараларын ғана айтпай, отандағы «мәңгілік» («тіл», «территория») туралы айтқан болатын [2]. Ол мәңгілікті тырнақшаға алғаны, Отан – тарихи категория болып саналатынына байланысты.

И.А. Ильинмен қатар патриотизм зерттеудегі негіздерін С.В. Слукиннің [3] еңбектері негізінде қарастыруға болады. Ол патриотизмді күрделі әлемдік көзқарас жүйесі ретінде анықтайды. Адамды оған тиесілі рухани және материалды-заттық мұра ретінде ұлттық, жақын құндылықтарды қорғауға, сақтауға бағыттайды. Осыдан көретініміз, патриотизм тұлғаның мақсаттылы әлеуметтік әрекеті болып табылады. Осы әрекет негізінде адам өзін толыққанды тұлға ретінде көрсете алады. Патриотизм – мәдениеттің әмбебаптылық максимумдары негізінде, феноменологиялық құндылықтар тәртібі негізінде қалыптасқан ұғым. Патриотизмнің мәнін, түсінігін әр этнос және мемлекет өзінің құпия шарттары, ережелері, әлеуметтік әрекеттері негізінде ашып, түсіндіреді. Осыдан анықтайтынымыз ол әр этноста патриотизмді түсінуде өзінің шартты белгілері бар. Келесі сөздер бұған айқын дәлел ретінде болады: «Әрбір өркениеттің өзінің сақталған шартты белгісі болады – бұл оның барлық салаларында әрекет етудің ережелерін және принциптерін нақты, ортақ жоспар негізінде көрсететін жүйесі болып табылады» [4]. Өзінің этносқа қатысты ұлттық, отандық тәжірибенің бұзуы, этностың өркениеттік шартты белгісін (нақты айтқанда рухани, мәдени белгілерін) жоғалтуымен тең болып келеді. Ильиннің патриотизмге қатысты осындай тұжырымдамасы халықтың рухани деңгейін көтеруге және «халық рухы» деген түсініктің қолданылуын қамтамасыз етеді.

Басқаша айтсақ, ұлттық тұрмыс рухани табиғаттың мәні болып келеді, барлық халықтардың рухани біртұтастығын анықтайды.

Ал «рухани табиғат» халықтың өмірін мәнге толтырып, қоғамды біріктіреді және құқықтық, мемлекеттік формаларда азаматтардың патриоттық біртұтастығына негіз болады.

И.А. Ильин отанды табу жолында адамның жолында екі мәселені көреді. Біріншіден, патриотизм түсінігінің рухани мәнін нақты түсінбеу, екіншіден, патриотизм сезіміне өте қатты берілу.

И.А. Ильиннің тұжырымдамасы бойынша патриотизм басқа халықтың қазынасы, рухани толғаныстары мен қуанышы, басқа халықтың рухани тәжірибесінің өнімі бола алмайды. Тек қана индивидуалды бағытталған рухани және пәндік тәжірибе бола алады.

И.А. Ильин «ұлттық мінездің руханилығы» және «Рухтың ұлттық мінезі» деген түсініктерді бөліп қарастырады [5]. Біріншісі жаһандық деңгейде ұлттық қоғамның өзін-өзі сақтау мәніне негізделген. Ұлттық мәдениетінің маңызын ерекше айтып, әртүрлі ұлттық мәдениеттердің рухани арақатынасын білдіреді.

Патриотизм феномені көпдеңгейлі және көпәспектiлi ерекшелiктерге толы ұғым болып келеді. Ол үш негізі идентификация түрлерінің негізінде көрініс табады. Бұлардың қатарына мемлекеттік, ұлттық және жеке түрлері жатады. Отанға деген махаббатын тек рухани ғана құндылық ретінде санамай, оны мемлекеттік саяси кейпінде де сүю сезімін қалыптастырады.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының жаңа жалпыұлттық мүдделерін табу мақсаты алға қойылған, олардың бірі болып жалпықазақстандық патриотизм болып табылады.

Жалпықазақстандық патриотизм – ол тек қазақтардың ғана өз отанына сүйіспеншілігі емес, онда мекендеген бүкіл ұлт пен ұлыстардың бәріне қатысты құбылыс. Дегенмен ешкімді елін, Отанын зорлап, күштеп немесе алдап-арбап шын сүйгізу мүмкін емес. Елін сүю – әрбір адамның рухани қасиетінің ішкі көрінісі мен мазмұны.

Жалпы адамның даму процесі отансүйгіштік қасиетін туғаннан бастап бойына сіңіреді. Отбасындағы тәрбие, оқу мен еңбек ұжымы, өмірдің өнегелік тәрбиесі, партиялық және түрлі қоғамдық ұйымдар, діни орталықтар отан сүйгіштік сезімге ықпал етеді. Биологиялық емес, бірте-бірте сіңісетін қасиет, рухани-психологиялық және саяси-әлеуметтік құбылыс саналады.

Жалпыұлттық патриотизм – бұл өзін республика халқының органикалық бөлігі деп

қабылдау, халықтың және елдің мүддесін әскери қорғанысқа дейін қорғайтын Қазақстанға тұтас Отанға деген сезіммен қарау, азамат ретінде борыштық намысын қалыптастыру. Ал, жалпықазақстандық патриотизм болса, басқа халықтардың құрмет сезіміне, адамзаттың адамгершілігіне қарсы емес. Толық патриотизм бірінші кезекте мемлекеттің негізі болатын консолидация, ұлттың бірігуі болған жағдайда ғана мүмкін. Еліміздің егемендігі мен тәуелсіздігі Қазақстанда тұратын халықтардың өзінің мәдениетімен және тілінен басқа өз Отанына деген махаббат қалыптасады, жалпықазақстандық ұлттық мақтаныш орын алады [6].

Қазіргі демократиялық реформалар жағдайында жаңа идеялар мен құндылықтарды қалыптастырудың қажетті шарттарының бірі – саяси тұрақтылық. Ел басшысы Н.Ә. Назарбаевтың бүкіл күш-жігері елде саяси тұрақтылықтың пен ұлтаралық татулықты сақтай отырып, әлеуметтік-саяси мәселелерді байыппен шешуге бағытталған. Мұның көптеген нәтижелерін көріп те отырмыз. Елімізде жаңа тұрпатты мемлекеттік басқару жүйесі, әлеуметтік құрылымдар қалыптасуда. Олардың бәрінің қызметі жаңа қоғамдық сананы, жаңа ұлттық идеяны қалыптастыруға бағытталып отыр.

Саяси идеология белгілі бір топтың, этностардың қоғамдағы әлеуметтік орнына, мүдделеріне қатысты болып келеді. Бірақ осындай жағдайда «идея» ұғымы идеологиядан ауқымды. Қоғам өмірінің ағымында идея жалпы ұлттық мүддені білдіргендіктен, белгілі бір топтың этностың ғана пайдасына бағытталмайды.

Ұлттық идеяның қозғаушы күші жастар екендігін мойындай келе, бүгінгі қазақ жастарының көпшілігі ана тілін толыққанды меңгермегендігін, бір бөлігі мүлдем білмейтінін ескеретін болсақ, онда біздің тіліміз бен мәдениетіміздің бүгіннен ертеңі қиын жағдайда қалуы әбден мүмкін. Біздің ұлттық рухымыздың потенциалды қарсыласы мен жауы өз ішімізде екендігін мойындауымыз керек. Сондықтан, біздің ең кезек күттірмейтін мәселелеріміздің бірі – ол қазақ жастары арасында кең көлемде ана тілін арындай қастерлеу, ар-намысын ояту аясында тәрбиелік іс-шараларын қолға алу. Ұлттық идея аясында, өзімізді-өзіміз тәрбиелеп алмай, басқа ұлт өкілдеріне ауқымды, кең көлемде қуаттаушы идеологиялық күш бере алмайтынмыз бүгінгі өмір заңдылығы. Тоталитарлық режимнің заңдары немесе күштеп идеология

қалыптастыру бүгінгі демократиялық қоғамның принциптеріне қайшы екендігін түсінетін болсақ, онда қазақ жастарының тәрбиесіне айрықша және жедел түрде көңіл бөлуіміз керек. Ана сүтімен келген тілін қастерлемейтін қазақ жастары болашақта ұлтымыздың қандай жанашыры болмақ? Сондықтан тілді үйренуге қажеттілікті туғызу керек.

Жастарды отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеу, қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде кең көлемде дамуына, ана тілімізді арындай сақтауға, ел бірлігін нығайтуға атсалысу қажет.

Сондықтан қазіргі жаһандану уақытында ұлт болып жоғалып кетпеу үшін, мемлекеттік тілді қастерлеу әр саналы, дамыған азаматының басты ісіне айналады. Мемлекеттік тіл – бұл Отан бастау алатын ту, елтаңба, Гимн секілді нышан. Ол елдің барша азаматтарын біріктіруі тиіс.

Ол кез келген мемлекеттің ұлт саясатының өзегі болып табылатыны жақсы мәлім. Әлемде көп ұлтты елдер аз емес. АҚШ-ты, Ұлыбританияны, Францияны, Германияны, Ресейді алып қарайық. Олар көпұлтты және бұл елдерге көптеген эмигранттар келіп жатады. Бұл мемлекеттерде мемлекеттік тілді білмей өмір сүруге және жұмыс істеуге бола ма? Әрине, жоқ.

Біз бұл мәселеде қажетсіз саясаттандырушылыққа ұрынбадық, тіл мәселесін ел халқының тілдік сұраныстарын ескере отырып, өркениетті әдістермен шешуге ұмтылып келеміз.

Қазақстанда қазақ рухы өмірдің барлық ашық және жасырын қалтарыстарынан сезініп тұруы қажет. Ұлттық құндылықтарды көрнекі насихаттау, баспасөзде қазақ тілін бірінші кезекте шығару, әкімшілік қызметі, қаржы жұмысы және шаруашылықта қазақ тілінде жүргізу арқылы «қазақ ұлтының» жаңа, екінші тынысын ашуға болады. Ұлт саясатының елдегі әлеуметтік, этникалық және қоғамдық келісімді, өзара татулықты нығайту мақсаттары құптарлық. Осындай әлеуметтік этникалық тыныштықты қазақ ұлтының тілдік, мәдени, рухани және шаруашылық өркендеуіне пайдалану арқылы қазақ ұлтының сақталуын қамтамасыз етуге болады.

Қазақстан патриоты, ең алдымен Қазақстан Республикасының Конституциясын, мемлекеттік рәміздерін, төлқұжатын, теңгесін, мемлекеттік тілін ерекше құрметтеп, басқа да мемлекеттік нышандарды шын ниетімен қадірлеп, өзгелерден де осыны талап етуі керек. Жалпы мемлекеттік рәміздер мен заңға құрмет көрсету бүгінгі

өркениетті қоғамның өмір салтына айналған дәстүр.

Себебі, өз тілін, ділін, халқын қастерлеп, құрметтейтін тұлғалар азаматтық қоғамның толыққанды мүшесі болады. Азаматтық қоғамға қатысы жоқ, бірақ басқа жағынан алғанда өз тілін, халқын сүйетін азаматтар патриот деп аталады. Ал еліміздің осындай азаматтары саяси-экономикалық және әлеуметтік үрдістерге қатысып, өз мүмкіндіктерін шектемей, азаматтық қоғам институттарының дамуына үлес қосады.

Әдебиеттер

1 Ергали И.Е. *Философия как духовная деятельность* / под. ред. А.С. Серикбаева. – Астана:

Академия гос. Службы при Президентет РК, 2003. – 283 с.

2 Тоффлер Э. *Третья волна*. – М.: АСТ, 1999. – С. 92.

3 Слукин С.В. *Патриотизм в социокультурном развитии личности: дис. канд. филос. наук* – Екатеринбург, 2005. – 194 с.

4 Хмелевский В.А. *К вопросу о происхождении и развитии советского патриотизма*. – М., 1948.

5 Ильин И.А. *Путь духовного обновления // Путь к очевидности: Соч.* – М.: Эксмо-Пресс, 1998. – 912 с.

6 Елубай С. *Біткен іс бір тоғыз, бітпегені – тоқсан тоғыз // Ана тілі*. – 2007. – 2 қаңтар.

М.О. Насимов, Б.М. Шаймерденова

Патриотизм как основа единства и национального сознания в современном обществе

В статье рассмотрены основные аспекты формирования патриотизма в современном казахстанском обществе. Особенность этой статьи заключается в том, что именно сегодня для политической науки очень важно детально рассмотреть сущность понятия «патриотизма». Авторы статьи определяют особенности формирования патриотизма не только у молодого поколения, но и общества в целом. Также, приводится авторская трактовка патриотизма в современном обществе.

Ключевые слова: патриотизм, национальное сознание, политика, общество, политическая стабильность, политическая идеология.

M.O. Nasimov, B.M. Shaimerdenova

Patriotism as the basis of unity and national identity in modern society

The article reflects main aspects of patriotism development in modern society of Kazakhstan. Significance of the article is that it is very urgent for today's Political Science to learn in detail definitions of "patriotism". Authors of the article determine peculiarities of developing of patriotism not only of young generation but also of society as a whole. The authors give the definition of patriotism in modern society.

Keywords: patriotism, national identity, politics, society, political stability, political ideology.